

Exkurzia - základný okruh

Architektúra Bratislavy v 20. storočí

Kolárovo nám. - Vysoká - pasáž - Obchodná - pasáž reform. kostol - hala pošty hala ČSOB - nám. SNP - pasáže Družstev. domov - Kolárska - Heydukova - Kolárovo nám.

Živnostenský dom

Bratislava, Kollárovo nám 22, Vysoká 21, Živnostenská
Klement Šilinger, rekonštrukcia Ferdinand Zbuško a spol. 1927 súťaž, 1928 návrh, 1929 - 1930 realizácia, 1985 - 1990 rekonštrukcia

Projekt na výstavbu Živnostenského domu v Bratislave vzišiel z verejnej súťaže, ktorej víťazom bol K. Šilinger. Zadanie riešilo rozsiahlu parcelu v rámci pôvodnej stavebnej štruktúry, ktorá bola počas výstavby domu zbúraná. V rámci výstavby Živnostenského domu bola založená nová ulica, ktorá spájala Vysokú ul. s Kollárovým námestím. Dom teda pozostával z dvoch samostatných častí, prepojených mostíkom v úrovni prvého poschodia. Vo vyššie položenej časti domu je situovaná divadelná scéna a reštauračné zariadenia. Dopĺňali ich bytové priestory. Nižšie položený objekt mal na prízemí predajne na poschodí malé prevádzky a v nároží Vysokej ulice dokonca dvojpodlažnú "tržnicu remeselných výrobkov". V pôvodných návrhoch bol objekt ľahkou funkcionalistickou architektúrou. Hladké fasády, horizontálne okná, prízemie vyľahčené stĺpmi, strešná nadstavba v podobe jednoduchého rámu s vlnokosťou. V procese realizácie boli, žiaľ, horizontálne okenné otvory nahradené konvenčnými vertikálnymi oknami, ktoré mali sice veľkú plochu, ale stratili už ten správny módný pomer výšky a šírky. Interiér objektu bol vybavený veľmi jednoducho ale kultivovane a v duchu dobových predstáv - horizontálne zábradlia, farebné nátery stien, moderné svietidlá, nábytok z ohýbaného dreva. Stropy majú priznaná rámovú štruktúru. V priestore divadelnej sály zaujme najmä skvelá línia balkónu, ktorá v dokonalom podkovovitom oblúku obkresľuje pôdorys prízemnej sály. V osemdesiatych rokoch rekonštruovali priestory divadla, pričom bol odstránený pôvodný mobiliár a doplnený kamenný portál nad hlavným vstupom.

Dom Kráter

Bratislava, Vysoká 14
Roman Hájek, spolupráca Andrej Alexy 1995 projekt, 1997 realizácia

Kráter je svojím spôsobom kultovým domom. Na jednej strane predstavuje posun v myslení vo vzťahu k historickému prostrediu, na druhej strane ukazuje ako v súčasnosti môže vyzeráť interiér, súčasne vypovedá o generačných pocitoch i architektonickej diskusii. Je odvážnym autorským postojom. Zložitosť miesta a zadania architekt premietol do individuálnej stratégie, ktorej produktom je zaujímavý, dobre fungujúci priestor. Objekt stojí v rôznorodej štruktúre bývalej mestskej periferie s relikmi tradičnej vinohradníckej zástavby. Rozsah stavby v priebehu realizácie postupne narastal čo sa premietlo do rastlej štruktúry domu. Taký ráz domu neprotirečí pravouhlému vnútornému predpisu tejto architektúry. Naopak, celá stavba sa drží pravidelnej pravouhlej rytmiky. Štvorcový raster na fasáde postupuje ďalej do hĺbky objektu. Rovnaký kánon určuje tvary priestoru i interiérovej výbavy. Silným momentom domu je otvorený priestor kaviarne a hostinca (Café a Pub Kráter). Cez tri podlažia prehĺbený priestor pôsobí ozaj ako jama kráteru.

Tatracentrum

Bratislava, Mierové námestie
Lubomír Závodný a kol. 2002

Objekt postavili na úzkom lichobežníkovom pozemku, ktorý sa uvoľnil postupnou asanáciou zástavby Vysokej ulice. Predstavuje charakteristický urbanizmus konca 20. storočia, ktorý sa usiloval využiť aj dovtedy zaznávané okrajové a zdanlivo nevyužiteľné polohy. V objekte sídli Tatrabanka, ktorá, ako jediná bratislavská banka dovolila vo svojej novej budove umiestniť v parteri rad iných funkcií. Hlavná hmota je transparentná a cez pozdĺžnu dvojposchodovú pasáž budovy možno voľne prejsť. Objekt sa zadnou fasádou prispôbuje prevýšenými oknami blízkej historickej zástavby. Obvodový plášť pripomína ľahké závesové priečelia šesťdesiatych rokov. To spolu s výškou objektu vzbudilo u ochrancov starej Bratislavy veľkú neľúbosť a vášnivé diskusie. Architekt sa však odvolával na blízke rovnako vysoké stavby a podarilo sa mu súčasne aj vyhnúť prezdobenosti, ktorou sa vyznačovali doterajšie bankové novostavby.

Obytný a obchodný dom - nadstavba

Bratislava, Obchodná 48
Jindřich Merganc asi 1924 realizácia

Pôvodne pravdepodobne tradičný prízemný vinohradnícky dom, nadstavali v prvej polovici dvadsiatych rokov. J. Merganc ignoroval jeho tradičné tvaroslovie a nadstavbu navrhol ako dynamickú kompozíciu v duchu kubistického expresionizmu. Objekt je pomerne dobre zachovaný.

Hotel Forum

Bratislava, Hodžovo námestie 2
J. Hauskrecht, B. Džadoň, S. Đurkovič, J. Herman, D. Krepop, J. Polášek, P. Suchánek 1988 projekt, 1989 realizácia

Na projekt hotela Forum prebehla vyzvaná súťaž oboslaná kvalitnými projektmi. Pozoruhodný postmoderný návrh predložil napríklad I. Matušák s J. Bahnom. Realizoval sa upravený projekt kolektívu architekta Juliána Hauskrechta. Objekt z jednej strany zastavuje novodefinovaný blok a z druhej vytvára malé námestie. Na ňom sa objavujú postmoderné motívy štylizovaných antických stĺpov, sčasti deštruovaných - pripomínajúce antického fórum. Podobné historizujúce motívy dopĺňajú architektúru aj

na iných miestach. Tematická architektonická úprava vnútorných priestorov (café Paris na francúzsky spôsob, slovenská reštaurácia na slovenský a pod.) už bola prirodzenou požiadavkou vyplývajúcou z ducha turizmu a potvrdila postmoderný kolorit architektúry.

Kostol a nájomný dom reformovanej cirkvi

Bratislava, Námestie SNP 4, Obchodná 12

Franz Wimmer, spolupráca Flóris Opaterny 1911 projekt, 1913 realizácia

Kostol reformovanej cirkvi je súčasťou kompaktnej zástavby zadnej časti Námestia SNP. V dvorovej časti pokračuje obytným domom reformovanej cirkvi, ktorého priečelie tvorí líniu Obchodnej ulice. Kostol navrhnutý v románskom tvarosloví má jednu loď s chórom. Priečelie určuje motív románskeho štítu s veľkým oblúkovým oknom a päťosová arkáda v parteri. Kostol má na pravej strane priečelia pomerne masívnu štvorcovú vežu s rozetovým oknom a strmou stanovou strechou. Obytný dom, ktorý je s kostolom spojený malou záhradkou má podobnú kompozíciu priečelia s motívom štítu. Jeho ráz je však skôr secesný než románsky. Veľkému zadaniu na kostol a nájomný dom predchádzala súťaž, v ktorej pravdepodobne zvíťazil mladý (ešte iba študent architektúry) Bratislavčan Franz Wimmer. Tento rozsiahly komplex je jeho prvou realizáciou. Niektorí autori pokladajú kostol za dielo ovplyvnené H. H. Richardsonom a Chicagskou školou.

Obytný a obchodný dom Schön (firma Siegfried & Max Schön)

Bratislava, Obchodná 4

Fridrich Weinwurm, Ignác Vécsei 1934, rekonštrukcia 1994

Obchodný dom Schön postavili na mieste dvoch pôvodných domov v duchu novej regulácie Obchodnej ulice. Jedno podzemné a tri nadzemné podlažia boli vyhradené obchodným prevádzkam a administratíve. Na ostatných poschodiach boli, pôvodne len dočasne, umiestnené dvoj - a trojizbové byty. Neskôr sa mal aj do týchto priestorov rozšíriť obchodný dom. Prízemie presvetľovala elipsovité galéria na prvom poschodí. Vzhľadom na veľkú šírku parcely a špecifické požiadavky predajných plôch navrhli architekti železobetónový skelet s dovtedy nebyvalým rozponom 14m. Na plánovanú jednotnú funkciu domu nadväzuje aj puristické priečelie pravidelne rozloženými širokými francúzskymi oknami so zábradlím z drôteného pletiva. V rokoch 1993 - 1994 objekt rekonštruovali podľa projektu J. Bahnu, I. Palča, F. Starého a L. Závadneho. Do elipsy galérie vložili ďalšie schodisko a presklený výťah. Fasáda ostala v pôvodnej podobe.

Hlavná pošta

Bratislava, Námestie SNP 35

Gyula Pártos 1902 súťaž, 1909 - 1912 realizácia

Až druhá súťaž v poradí priniesla projekt, ktorý po zdĺhavej diskusii (stavať sa začalo až roku 1909) postavil roku 1912. Zaujímavé je, že nevyhral ô. Lechner, ktorý v tom istom roku vystúpil so svojím manifestom maďarského národného architektonického štýlu, ale prispôbivejší G. Pártos. Ten zvolil pre architektúru pošty "tretí barok". Výškový rozdiel terénu, ktorý činil až 6 metrov využil tak, že pod dvorom, ktorý je z jednej strany prístupný v úrovni terénu je ešte jedno podlažie so vstupom zo zadného krídla. V ústrednej hale pošty je farebný presklený strop. Celkovému vzhľadu budovy veľmi uškodila nadstavba z rokov 1927 - 1930, pri ktorej odstránili pôvodné strechy a architektonické články horného poschodia.

Palác Tatra Banky, v súčasnosti Ministerstvo kultúry

Bratislava, Námestie SNP 33

Milan Michal Harminc 12. 1922 - 11. 1923 projekt, 1925 realizácia

Masívny objem Paláca Tatra Banky navrhol Harminc v klasicistickom duchu. V priestorovom usporiadaní i dekoráciách však neváhal ani s použitím barokových či secesných prvkov. Symetrické priečelie s dvojicou plytkých rizalitov ukončených novoantickými sochami Jána Koniareka, nepochybne sprostredkúvalo vážnosť inštitúcie sídliacej v tomto dome. Prízemie a prvé poschodie paláca pôvodne patrilo bankovej administratíve. Ústrednú časť týchto priestorov zaberala priestraná, cez dve podlažia otvorená dvorana so strešným svetlíkom, z ktorej boli prístupné jednotlivé pracoviská banky. V horných podlažiach paláca situoval Harminc byty. Prenajímateľný parter využívali tri menšie obchodné prevádzky. Jednu z nich pre Módný dom Zinsenheim v roku 1936 upravoval architekt Josef Konrad. Rozsiahle suterénne priestory paláca zaberali jednak trezory banky ale tiež kino s pôvabnou secesnou keramikou výzdobou.

Obchodný dom BB (Bohuslav Brouk), v súčasnosti OD Dunaj

Bratislava, Námestie SNP 30

Christian Ludwig, rekonštrukcia Ateliér architektúry Jána Bahnu 04. 1935 - 07. 1936 návrh, 04. - 08.

1936 realizácia, 1997 - 1998 rekonštrukcia

Železobetónový skelet s voľným pôdorysom stojí v kompaktnej zástavbe Námestia SNP v Bratislave, ktoré v tom čase prežívalo stavebnú konjunktúru. V ľavom konštrukčnom trakte je komunikačné jadro objektu, dvojramenné schodisko a dvojica výťahov. Predná časť parteru je odľahčená s prifaľzovým vstupným priestorom, ktorý je obohatený o trojicu výkladných skriň. Celosklenené oblú solitéry majú kamenný sokel a zasklenie osadené v rámoch z nehrdzavejúcej ocele. Sedem nadzemných a dve podzemné podlažia tvoria voľné veľkoprošné priestory predajní a technickej obsluhy. Fasáda obchodného domu je plochá obložená svetlozeleným keramikovým obkladom. Komunikačné jadro zvýrazňuje súvislý vertikálny pás skla. Ostatnú plochu priečelia delia cez štyri konštrukčné osi prechádzajúce pásové okná. Okná rámuje výrazný oblý profil z nehrdzavejúcej ocele. Ten dáva objektu luxusnú jedinečnosť. Pôsobivá bola aj nočná iluminácia objektu. Po obvode fasády bol vedený líniový neón zdôrazňujúci asymetrickú kompozíciu fasády. Obchodný dom Brouk sa radí k vrcholným dielam funkcionalizmu na Slovensku i k osobnému tvorivému vrcholu Ch. Ludwiga. Jeho forma nielenže

zodpovedala slohovému kánonu, ale využitie technických prvkov a priemyselnej výroby napĺňalo aj ducha tohto inovatívneho štýlu.

Hlavná pobočka ČSOB

Bratislava, Námestie SNP 29

J. Bahna, I. Palčo, J. Toma, M. Tomík, M. Juráni. 1991 - 1997 projekt, 1998 realizácia

J. Bahna so spolupracovníkmi sa dlho zaoberal myšlienkou dostavby prieluky vedľa obchodného domu Dunaj na námestí SNP v Bratislave. Najstaršie projekty, keď to mala byť dostavba obchodného domu Dunaj, majú ešte postmoderné črty. Nakoniec sa tu postavila pobočka Československej obchodnej banky. Hlavná fasáda je mierne naklonená, pomerne úzka hala sa - opticky zväčšuje presvetlenou stenou z mliečného skla. Prosté, horizontálne pásované nábytkové vybavenie patrí medzi najkultivovanejšie bankové interiéry svojej doby. Zo strohého novomodernizmu vybočujú valcovité a kruhové prvky dotvárajúce priečelie a strechu. V zadnej časti smerom do Nedbalovej ulice rešpektovala stavba zvyšok stredovekých mestských hradieb.

Obytný a obchodný dom Manderla

Bratislava, Námestie SNP 23

Christian Ludwig, Emerich Spitzer, Augustín Danielis 10. 1933 - 10. 1934 návrh, 1935 realizácia

Výstavbu prvého výškového domu v Bratislave inicioval bratislavský podnikateľ Rudolf Manderla po svojom návrate s USA. Konštrukčne je vežiak železobetónovým skeletom. Po piate poschodie osemosový, vyššie (až po 10 poschodie) štvorosový. V prízemí dom vytvára moderný variant podludia a príjemne zakrivenú pasáž so vstupmi do menších prevádzok. Celý parter navrhli presklený, čo ešte znásobovalo jeho vzdušnosť a odľahčenosť. Na prvom poschodí boli umiestnené kancelárie a priestor veľkej kaviarne s výhľadom na mesto. Hladkú omietku fasády dopĺňajú vertikálne pásy, ktoré prechádzajú od podporných stĺpov v prízemí cez celé telo objektu a vrcholia v strešnej nadstavbe, ktorá bola vybavená vlajkoslávou a verzalovým nápisom Manderla. Stavba dodnes slúži svojmu pôvodnému účelu.

Mestská sporiteľňa

Bratislava, Námestie SNP 18

Juraj Tvarožek 1929 projekt, 1930 - 1931 realizácia

Keby sme mali nájsť vo svojej dobe najrevolučnejšiu slovenskú modernú funkcionalistickú budovu, bola by ňou určite Mestská sporiteľňa v Bratislave od Juraja Tvarožka. Prijali ju na prelome 20. a 30. rokov ako mimoriadne odvážny a zrelý počin a dodnes pôsobí v prostredí budov, ktoré ju obklopujú sviežo a novátorsky. Architekt sa po starších návrhoch s tradičnejším stvárnením priklonil k tomuto riešeniu. Suterén a dve nadzemné podlažia zastavujú celý úzky pozemok. Na prízemí vchádza do stredu budovy pasáž. Na prvom poschodí je pôsobivá vkladová hala a kancelárie, vyššie sú kancelárie a byty. Objekt má charakteristické vonkajšie stvárnenie z oceľovej konštrukcie vyplnenej opaxitovým sklom. Budova patrí medzi prvé stavby na Slovensku s výraznými znakmi funkcionalizmu. Jej celkové technické riešenie (železobetónový skelet, zavesená fasáda so sklenenou výplňou) bolo veľmi progresívne. Architektonické riešenie uličného priečelia pripomína Moravskú banku v Brne od B. Fuchsa a E. Wiesnera, ktorá vznikala v rovnakom období. Dobová tlač pod vplyvom Mestskej sporiteľne konštatovala: "budúcnosť patrí funkcionalizmu".

Obchodný dom a hotel

Bratislava, obchodný dom - Kamenné námestie 1, hotel - Rajska 2

Ivan Matušik, spolupráca P. Lichard, P. Minarovič, M. Puschman, K. Kosmány obchodný dom 1961 - 1963, hotel 1960 - 1968 projekt; obchodný dom 1964 - 1968, hotel 1968 - 1973 realizácia

Na základe víťazstva v súťaži r. 1960 vypracoval mladý architekt Ivan Matušik projekty troch etáp výstavby hotela Kyjev a obchodného domu Prior. Komplex pozostáva z trojbokej hmoty obchodného domu spojenej krčkom so spoločnou horizontálnou podnožou a vertikálnou doskou hotela. Komplex je najväčším, ktorý sa v centre Bratislavy po vojne postavil. Je poňatý vo veľkorysom modernom duchu a jeho čiastočný chlad vyvažuje hodnotná výtvarná kompozícia i prirodzená rušnosť, ktorou je v centre mesta naplnený.

Družstevné domy

Bratislava, Námestie SNP 13, 14 a 15

Emil Belluš dom č. 15 - 1933, č. 13 - 1934, č. 14 - 1937 projekt, dom č. 15 a 13 - 1934 - 1935, č. 14 - 1937 - 1939 realizácia

Trojicu mestských domov pre potreby ústredia roľníckych družstiev s kinom, obchodmi a bankou v parteri, administratívou a bývaním v horných poschodiach (podľa keramikového obkladu sa nazývajú aj Tri červené domy) vyprojektoval mladý architekt Emil Belluš pre združenie silných roľníckych družstiev na bratislavskom "ringu" - dnešnom námestí SNP. Prvý postavili náročný objekt (uličné číslo 15) určený hlavne pre banku - Zväz roľníckych vzájomných pokladníc. Nazýval sa Roľnícky dom a na prízemí mal likvidatúru, obchody a pasáž. Takmer súčasne s ním vznikol aj objekt č. 13 - sídlilo v ňom ústredné družstvo. V jeho parteri je pasáž s pozoruhodným elipsovitým svetlíkom. Prostredný objekt postavili ako posledný. Slúžil ako sídlo Centrálneho družstiev a v jeho suteréne bolo kino. V horných poschodiach všetkých troch domov boli administratívne priestory a nad nimi byty. Družstevné domy boli výrazným zásahom do štruktúry centra mesta svojou veľkorysťou, ktorá je dodnes zreteľná. Architekt vytvoril členitý a dôstojný parter a podporil jeho rozmanitosť dvomi priečnymi pasážami. Prízemie je do námestia obložené kameňom, horné poschodia s veľkými horizontálnymi oknami sú obložené tmavočerveným keramikovým obkladom. Na strednom dome je nadstavba so špirálovitým schodiskom, ktoré možno vidieť zo vzdialenejších pohľadov. Architekt družstevných domov veľmi

vyvážene využil veľkorysú modernú tvarovú a súčasne aplikoval tradičné architektonické princípy. Komplex bol a je dodnes veľmi živý, hoci sa náplň jeho jednotlivých priestorov veľakrát zmenila.

Dom umenia

Bratislava, Námestie SNP 12

Miloš Chorvát 1958 projekt, 1965 realizácia

Architekt M. Chorvát pristával k trom družstevným domom od E. Belluša objekt, ktorý sa pôvodne volal Dom výtvarného umenia a architektúry. Vo vyššej hmote sa verne prispôbil staršej architektúre a blok uzavrel nižšou výstavnou budovou tvare pretiahnutého šesťuholníka. V jej strede je zhora osvetlená ústredná sieň a dve dlhé výstavné siene po obvode. Tá na poschodí je osvetlená dlhou štrbinou s natáčavými protisľnečnými lamelami. Na prízemí je v strede spoločenská sála, ktorá dlho fungovala ako vysokoškolský klub. Aj v nej sa objavuje vlnitá doska na strope - architektov obľúbený motív inšpirovaný Aaltom. Na objekte zreteľne cítiť postalsinské uvoľnenie a ducha obnoveného ľahkej moderny.

Ortodoxná synagóga

Bratislava, Heydukova 11, 13

Artur Szalatnai 1922 súťaž, 1923 projekt, 1926 realizácia

Projekt synagógy spracoval A. Szalatnai pravdepodobne na základe víťazstva v súťaži. Na novej Heydukovej ulici (okolité stavby vtedy ešte nejestvovali, bola len stanovená výška budúcej zástavby) postavil monumentálnu budovu prostého klasicizujúceho charakteru tak, že do uličného priečelia orientoval bočnú stenu hlavného priestoru a vstup do objektu umiestnil do prejazdu z ulice na dvor (orientácia musela byť na východ, preto nemohol byť vchod v hlavnej fasáde). Po stranách vstupného vestibulu sú dve schodiská na galérie pre ženy. Budova má charakteristický, monumentálny - tajomný ráz. Priečelie tvorí sedem mohutných hranolových pilierov, zakončených jednoduchými hlavicami, ktoré nesú nízky architráv. Jeden z pilierov bol mierne posunutý pri zemetrasení. V stene za piliermi sú okná s geometrizovanou trelážou. Medzipriestor je oddelený ohradou. Objekt má travertínové architektonické články, kým steny sú v žltej a hnedočervenej farbe. Architektonickým výrazom patrí medzi najlepšie synagógy svojej doby - využíva už jednoduchosť moderny, ale dokáže ešte navodiť orientálnu atmosféru. Na pilieri vpravo od vstupu do podjazdu je uvedený architekt a rok vzniku stavby podľa židovského letopočtu.

Obytný dom

Bratislava, Heydukova 23

Klement Šilinger

1923 realizácia

Päťpodlažný bytový dom je založený na pôdoryse tvaru písmena L. Do objektu sa vstupuje z podjazdu, ktorý je situovaný v priečelí domu a prechádza do jeho dvorovej časti. Kompozícia priečelia je symetrická. Trojica vertikálnych pásov pozostáva z lizén, ktoré vrcholia v troch poloblúkových štítoch nad rímsou objektu. Na prvých troch poschodiach vyrastajú z lizén balkóny s konštruktivistickým zábradlím. Posledné poschodie zvyrazňuje stupňovitý okenný parapet, ktorý vystupuje zo spomínaných lizén. Prízemie zdobia okrem toho aj reliéfne kruhové terče. Celé priečelie je dynamizované plastickou štruktúrou vertikál a horizontál, ktoré sú tvarované v duchu rondokubistickej estetiky. Napriek expresívnej dekoratívnosti si dom zachováva jednoznačnú tektoniku. Vo dvorovej časti je fasáda kľudnejšia, zdobená len jemným plastickým rámovaním. Interiérové priestory (zábradlie schodiska, vstup do domu, vstupy do bytov) zodpovedajú rovnakému výtvarnému názoru (ozdobné detaily v tvare kruhu alebo jeho segmentov).

Chemicko - technologická fakulta STU

Bratislava, Kollárovo námestie 9

V. Karfík, 1947 projekt, 1950 realizácia

Bývalý Chemicko - technologický ústav SVŠT charakterizuje dlhé monotónne priečelie obložené keramikou. V. Karfík verný baťovskej predstave úsporného stavania nenavrhol budovu školy ako reprezentačnú, ale naopak ako utilitárnu stavbu. Z pomerne stiesneného foyeru sa odvíja racionálna trojtraktová dispozícia budovy. Budova bola pôvodne umiestnená za uličným radom nízkych periférnych domov, čo pravdepodobne podmienilo kompozíciu priečelia. Tieto začiatkom osemdesiatych rokov zbúrali a spomínané monotónne hlavné priečelie v súčasnosti priestorovo definuje východnú stranu Kollárovoho námestia.

(Dulla, M. – Moravčíková H.: *Architektúra Slovenska v 20. storočí*. Bratislava, 2002

Foto: Bartoš, Dulla, Hauskrecht, Hoffer, Müller a archív MD)